

# Emevîler Döneminde Kadının Durumu\*

Ali AKSU\*\*

## Giriş

Aile, toplumun temeli ve çekirdeğidir. Onun düzelmesiyle toplum da düzelir, onun bozulmasıyla toplum da bozulur. Bu yüzden Emevî döneminde kadının durumu konusuna girmeden önce, İslam öncesi ve sonrası aile hayatını genel olarak sunmamız sanırım yerinde olacaktır.

Arap ailesi; koca, eş veya eşler, çocuklar ve cariyelerden oluşmaktadır. Elbette bunlar arasında özellikle çocuklardan ya da torunlardan evli olan çiftler de bulunmaktadır. Bu yönüyle Arap aile yapısı, önceki toplumların aile yapısına benzemektedir<sup>1</sup>.

Cahiliye evlenmelerinde kadınla erkeği birbirine bağlayan nikah, dînî bir mahiyete hâiz olmadığından kadın, ancak çocuk doğurduktan sonra aileye dahil edilirdi. Bundan dolayı bir kadın çocuk doğurmadan önce ölürse kocası taziye edilmezdi. Çocuksuz kadın diyet vermeye mahkum olursa bu diyeti kocası değil, kadının mensup olduğu aile topluluğu verirdi. Araplar, yalnız bu aile topluluğu akrabalığına önem verdiklerinden evlenme yolu ile ortaya çıkan akrabalığın önemi yoktu. Bu nedenle bir baba ölürse oğulları, üvey anneleri ile evlenebilirlerdi<sup>2</sup>.

İslam öncesi aile yapısı, köklü temellerden yoksun görünmektedir. Sebebi ise, o dönemde kadınlara ve kız çocuklarına itibar edilmemesi, değer verilmemesidir<sup>3</sup>. Araplarda hakim olan evlenme çeşidi, erkeğin kendi kabilesi veya aşiretinden bir kadınla evlenmesidir. Daha çok amca kızlarıyla evlenmenin revaçta olduğu müşahede edilmektedir<sup>4</sup>. Ancak bu, kabilesinin dışındaki kızlarla evlenmesine engel değildir. Kendi kabilesinin dışında birisi ile evlendiğinde eşi artık kendi kabilesine katılmış sayılırdı<sup>5</sup>. Bu dönemde erkek, kadın üzerinde otoriter ve hakimiyet sahibidir. Yabancı kabilede yapılan evlilikte kadına, ailesiyle birlikte belirlenen mehir verilir. Bu normal bir evliliktir. Bunun dışında bir de genelde bir başka kabileyle yaptıkları savaşta elde ettikleri esirlerle evlilik yapılırdı.

Kaynaklar, Arapların başka tür evliliklerinin de bulunduğunu bildirmektedir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz:

1-İslam'ın bazı şartlarla devam ettirdiği evlilik. Buna göre bir erkek, veli veya babasından kızını ister, muayyen bir mehir karşılığında onunla evlenirdi.

---

\* Her ne kadar başlığı "Emevîler Döneminde Kadın" olarak belirledikse de, biz bu çalışmamızda kadını bütün yönleriyle ele almadık. Ele aldığımız konular, Emevîler döneminde evlilik, mehir, boş(a)nma, örtünme, kadın-erkek ilişkileri, kadının şecâati, cariyelik ve erkek çocukların kız çocuklarına tercih edilmesi konularıdır. Bunu belirtmenin faydalı olacağı kanaatindeyim.

\*\*Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Öğretim Üyesi

<sup>1</sup> Aile hakkında geniş bilgi için bkz. M. Akif Aydın, "Aile", *D.İ.A.*, İstanbul 1989, II, 196-200.

<sup>2</sup> Neşet Çağatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1957, s. 116-117.

<sup>3</sup> Mücteba Uğur, "Asr-ı Saadette Sosyal Hayat" *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, Komisyon, İstanbul 1994, I, 195; Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", *İslâmî Araştırmalar*, Ankara 1991, sayı: 4, s.263, Süleyman Ateş, "İslam'ın Kadına Getirdiği Haklar", *İslâmî Araştırmalar*, Ankara 1991, sayı: 4, s. 320 vd.

<sup>4</sup> Ebu'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, thk. Ali Mehennâ vd., Beyrut 1995, XVI, 158.

<sup>5</sup> Çağatay, s. 117.

2-Trampa şeklinde evlilik. İki kişi kızlarını veya velisi buldukları kadınları ve kızları mehirsiz olarak değişirdi. İslam, bu tür evliliği yasaklamıştır.

3-Analıkla evlenmek. Ölen kişinin başka kadından olan en büyük oğlu analığını mehirsiz olarak alabilirdi.

4-İki kızkardeş ile birlikte ve sınırsız olarak birden fazla kadınla evlenmek. İslam, birincisini men ederken, ikincisini de bir takım şartlara bağlamıştır<sup>6</sup>.

Burada biz bunlar hakkında tafsilatlı bilgi vermeyeceğiz. Ancak şu kadar var ki, bu tür evlilikler oldukça azdır. Toplumsal ilerleme olarak da tabir edebileceğimiz İslam öncesi dönemde hakim olan evlilik, erkeğin sınırsız olarak dilediği kadın veya kadınlarla evlenmesi şeklinde idi. Bu durumda boşama, erkeğin elindeydi ve istediğinde onu ailesine geri gönderebiliyordu.

Bütün bunlara rağmen kadın, bazı medenî kabilelerde saygınlığını elde etmiş ve korumuştur. Genellikle baba, bu tür kabilelerde kızıyla evlilik öncesinde istişare eder ve onun fikrini almaya özen gösterirdi. Belirtildiğine göre Hâris b. Avf, Evs b. Hârise'den kızına talip olduğunda Evs, kızıyla konuyu görüşmüş ve ona göre karar vermiştir<sup>7</sup>. İsfahânî'nin aktardığına göre<sup>8</sup> kadın, istediği erkeği seçme ve istediği zaman da boşama hakkına sahipti. Yine İsfahânî'nin belirttiğine göre ilginç bir boşama metodu bulunmaktadır. Buna göre: "Kadınlar sayaçtan bir evde oturuyorlardı. Eğer evin kapısı doğu yönünde ise, onu batı yönüne çevirirler, eğer Yemen yönündeyse Şam tarafına çevirirlerdi. Bundan erkek, artık kendisinin boşandığını anlardı<sup>9</sup>. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, cahiliye döneminde bazı kadınların elde ettikleri bu durum, yaygın olmamış aksine konum ve itibar sahibi kabilelerde söz konusu olmuştur.

Cahiliye döneminde yaygın olan adetlerden biri de, kız çocuklarını diri diri toprağa gömme adetidir. Kız çocuklarını diri diri toprağa gömme adedinin, kadını küçük görmenin yanında çeşitli nedenleri vardı: Birinci neden, ekonomik idi. Çünkü fakirlikten ötürü aile fertlerinin az olması isteniyordu ve erkek çocuklar büyüdükten sonra aile bütçesine katkıda bulunurlar ümidiyle yetiştiriliyorlardı. Fakat kız çocuklar büyüdükten sonra evlenecekleri için daha küçük yaşta öldürülüyorlardı. İkinci neden ise, genel kargaşa ile kabileler arasındaki sürekli savaş idi. Erkek çocuklara, büyüdüklerinde savaş zamanlarında yararlı olmalarından dolayı önem veriliyordu. Oysa kız çocukları savaş zamanlarında bir işe yaramadıkları gibi, ayrıca korunmaları da gerekiyordu. Üçüncüsü, Arap kabileleri birbirlerine hiç bir haber vermeden savaş açarlar ve esir aldıkları kızları ya pazarlarda satarlar ya da kendileri cariye olarak kullanırlardı. İşte bu nedenlerden dolayı kız çocuklarını daha küçükken öldürüyorlardı. İslam, cahiliye adeti olan bu adeti yermiş ve kesinlikle yasaklamıştır<sup>10</sup>.

<sup>6</sup> Cahiliye dönemindeki başka evlilikler için bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Kahire ty, IV, 158; Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *Müslümanların Çöküşüyle Dünya Neler Kaybetti*, İstanbul 1986, s. 99-100; Ali Osman Ateş, "Asr-ı Saadette Dinler ve Gelenekler" *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, II, 219; Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Cahiliye*, Konya 1990, s. 137-138.

<sup>7</sup> *Eğânî*, IX, 149.

<sup>8</sup> *Eğânî*, XVI, 106.

<sup>9</sup> *Eğânî*, XVI, 106.

<sup>10</sup> İsra, 17/31.

Cahiliye döneminde genelde orta ve aşağı tabakalarda kadının hiç bir önemi ve rolü yoktu. Bu durum, zaten doğuştan başlıyordu. Bir adamın erkek çocuğu dünyaya gelirse, sevinir, şenlik yapar; kız çocuğu doğarsa utanır ve bir suç işlemiş konuma düşerdi. Özellikle aşağı tabakalarda kadının kocası yanındaki değeri, onun, mülkiyetinde olan malların değerinden fazla değildi. Bu dönemde Arap erkeği, adet zamanlarında bir kadınla bir odada oturmazdı. Onlarla birlikte yiyip içmezdi, hatta bazen adet gören kadın geçici olarak evden bile çıkarılabilirdi. Kadınlar herhangi bir sebeple boşandığında, onlara eziyet olsun diye onun bir başkasıyla evlenmesine engel olunurdu. Kocanın ölümünden sonra kadınlar, tam bir yıl matem tutarlar ve iddet beklerlerdi. İslam bu süreyi üç ay ile sınırladı. Genelde durumları bu olan kadının göçebe hayatında görevleri oldukça fazlaydı. Çadırda çocuklara bakmak, develeri veya davarları sağlamak, hurma lifinden hasır, deve tüyünden giyecek ve çadır örmek gibi daha pek çok iş, kadınlara aitti. Bunların dışında savaş sırasında savaşçılara su taşımak, şiirler söyleyerek onları cesaretlendirmek, yaralıları tedavi etmek de kadınların görevleri arasındaydı. Bütün bunlar, yine de kadına önemli bir hak kazandırmazdı<sup>11</sup>.

Şehirlerdeki cariyelerin durumları, daha kötü idi. Bazı cariyelerin sahipleri, onları fuhşa sevk eder, kazandıkları paraları ellerinden alırlardı. Kadının namusuna saygı göstermek, çöldeki göçebe hayatında, şehirlerdeki yerleşik hayattan daha fazla idi<sup>12</sup>. İslam, cariyelerini fuhşa zorlama uygulamasına ile son verdi<sup>13</sup>.

Bütün bunlarla birlikte asil ve zengin kimselerin kızları ve karıları (sosyete) bir şahsiyete sahip olup itibarlı sayılırlardı. Cahiliye döneminde kadınlar, miras alma hakkına da sahip değillerdi. Erkekler, hiç bir sınır tanımaksızın istedikleri kadar kadınla evlenebiliyorlardı. Bu durum muhakkak ki, ailenin erkek evladını çoğaltmak ve düşmanlara karşı kuvvetli olmak arzu ve ihtiyacından doğmaktaydı. İslam, bu sınırsız evlenmeyi yasaklayıp, dört kadınla sınırlamıştır.

Cahiliye döneminde bir baba kızını, onun isteyip istemediğine, isteyen çok yaşlı olup olmadığına bakmadan istediği erkeğe verebilirdi. Aynı zamanda iki kız kardeş ile evlenmek, Arapların adeti idi<sup>14</sup>. İslam, bunu da kesinlikle yasaklamıştır<sup>15</sup>.

Arapların nikah hususunda yaptıkları en kötü şeylerden biri de, üvey anneleriyle evlenmeleri idi. Bir Arap, karısını boşar veya ölürse, bu adamın büyük oğlu bu kadınla evlenmek istediği zaman elbisesini o kadının üzerine atar ve mehir vermeden o kadınla evlenirdi<sup>16</sup>. İslam, bunu dayasaklamıştır<sup>17</sup>.

İslam geldiğinde cahiliye adetlerinden hoş olmayanları kaldırdı ve yerine akla dayalı çözümler getirdi. Ailenin artık sınırlarını belirledi. Meşrû olmayan evlilik çeşitlerini iptal etti.

---

<sup>11</sup> Çağatay, s. 121.

<sup>12</sup> Çağatay, s. 121; Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev. Komisyon, İstanbul 1996, II, 20.

<sup>13</sup> Nur, 24/33.

<sup>14</sup> İzzet Derzeze, *Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu, İstanbul 1989, I, 131.

<sup>15</sup> Nisa, 4/23.

<sup>16</sup> Çağatay, s. 124; Ateş, s. 321; Derzeze, I, 131.

<sup>17</sup> Nisa, 4/22.

Cahiliye döneminde bazı haklardan men edilen kadına hukûkî, sosyal vs. haklarını iade etti<sup>18</sup>. Eş sınırlamasına gitti<sup>19</sup>.

İslam'ın öğretileri, fertleri arasında karşılıklı sevgi ve istikrarın sağlanması ve temellerini barışın oluşturduğu bir yuva kurmaya yönelik idi. Bu, ayette de açıkça ortaya konulmaktadır: “Sizin için kendinizden sükunet bulacağınız eşler yaratıp sevgi ve merhamet peyda etmesi Allah'ın ayetlerindedir...”<sup>20</sup>. Kısaca cahiliyye döneminde kadının durumunu belirttikten sonra şimdi Emevîlerde kadının konumuna geçebiliriz:

### **Emevîler Döneminde Kadın**

**a-Evlilik:** Emevîler dönemi kadınlarının çoğu özellikle itibar sahibi aileden olanlar, yaptıkları yolculuklarda yüzlerini gösterirler ve erkeklerin kendilerini rahatlıkla görmelerini sağlardı. Sonuçta erkek, gördüğü ve hoşuna gittiği kadınla isterse nişanlanır ve evlenirdi. Yalnız bu durum, daha çok sadece sosyetik tabaka için söz konusu idi. İbn Abdirabbih buna örnek olarak Abdülhamid b. Süheyl'i vermektedir. Abdülhamid, Basra kadılarından birinin kızını görür ve onu babasından talep eder. Kadı da, kızını ona nikahlar<sup>21</sup>.

Genellikle Emevîler döneminde erkek, kızı babasından, ya da, babası yoksa en yakın akrabasından ister. Uygun görülürse evlenmelerine izin verilirdi. Bu uygulama, günümüzdeki uygulamanın aynısıdır. Emevî halifelerinden Abdülmelik b. Mervan, Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişam'dan kızını istedi. Ancak kız, Abdülmelik ile evlenmeyi istemedi. Onun yerine Yahya b. el-Hakem ile evlendi<sup>22</sup>. Bu da göstermektedir ki, Emevîler döneminde özellikle aristokrat tabakada evlilik konusu tamamen çiftlerin arzu ve isteklerine bırakılmıştır. Ailenin herhangi bir baskısı söz konusu değildir. Ancak kadının istediği erkekle evlenme konusundaki bu özgürlük, geneli kapsamamaktadır.

Emevîler döneminde kız sahibi olan babalar, kızlarını evlendirmek için uygun damat adayı bulmaya gayret ediyorlar ve bunun için kızlarını adaya bile gösterebiliyorlardı. Örneğin, Ubeydullah b. Ömer b. el-Hattâb'ın bir kızı, İbrahim b. Nuaym ile evli idi. Evlilik esnasında Ubeydullah'ın kızı vefat etti. Âsım b. Ömer, bu sefer İbrahim'i aldı ve evine götürdü. Kızları Hafsa ile Ümmü Âsım'ı, İbrahim'in huzuruna çıkardı ve bu ikisinden birisini seçmesini söyledi. İbrahim, bunun üzerine Hafsa'yı seçti ve sadece onunla evlendi. Âsım, İbrahim'e “Ümmü Âsım'ı bıraktın, onu seçmedin ha! Halbuki o daha güzeldir” dedi. Abdülaziz b. Mervan ile de Ümmü Âsım'ı evlendirdi ve ondan Ömer b. Abdülaziz dünyaya geldi<sup>23</sup>. Buradan Emevîler

<sup>18</sup> İslam'ın kadına getirdiği yenilikler konusunda bkz. Ateş, s. 320-327; Saffet Köse, “Cahiliye Arap toplumunda Kocaların Hanımlarına Yaptıkları Bazı Haksızlıklar ve İslam'ın Getirdiği Hukûkî Düzenlemeler”, *Mehir Dergisi*, Konya 1999, sayı: 3, s. 8-12.

<sup>19</sup> Nisa, 4/3.

<sup>20</sup> Rum, 30/21.

<sup>21</sup> İbn Abdirabbih, *el-Ikdü'l-Ferîd*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmûrî, Beyrut ty, III, 280-281. M. Mahfuz Söylemez tezinde Kufe'deki evlilik ile şunları belirtmektedir: " Kufe'de genelde görücü usulüne göre evlenilmekteydi. Orta yaş veya ileri yaştaki erkeler bizzat kendilerine kız isteyebilirken, genç erkekler ise genellikle ailesi tarafından kız istenirdi. Kız isteme adetlerine gelince Zübeyr b. Bekkâr'ın tespitine göre, kız istemeye gidileceği belirtildikten sonra kızın annesi, babası ve akrabaları toplandıktan sonra, erkeğin yakınları gelir kızı isterler, kız tarafı da fikrini beyan ederdi". M. Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadârilîğe Kufe*, Ankara 2001, s. 306.

<sup>22</sup> İbn Abdirabbih, III, 281.

<sup>23</sup> *Eğâni*, IX, 293.

döneminde tıpkı Asr-ı Saadet ve Hulefâ-i Râşidîn dönemlerinde olduğu gibi, babanın kızlarını evlendirmek için adayı bizzat evine götürdüğü, hatta en güzelinin evlenmesini istediğini görmekteyiz. Hatırlanacağı üzere Hz. Ömer de kızı Hafsa'yı evlendirmek için önce, Rukiyye'nin vefatının ardından Hz. Osman'a gitmiş ve ona isterse Hafsa ile evlendirebileceğini teklif etmişti. Osman'ın nazik bir şekilde bu teklifi geri çevirmesi üzerine bu sefer de Ebu Bekir'e aynı amaçla gitmişti. Ebu Bekir'den de olumlu yanıtı alamayınca Ömer, üzülmüştü. Görüldüğü gibi Osman'ın reddi üzerine herhangi bir komplekse girmiyor ve kızının daha iyi birisiyle evlenmesi için Ebu Bekir'e gidiyordu. Ömer, daha sonra Peygamber'e giderek durumu adeta şikayet ediyordu. Peygamber, sonuçta Hafsa ile kendisinin evlenebileceğini belirtti ve nikahladı. Bu, günümüzde oldukça yadırganmakta ve ebeveyn kendileri için bunu bir zül addetmektedir.

Emevîler döneminde özellikle komutanların karşıt gruptaki komutanlarla savaşıp mağlup ettiğinde galip gelenin mağlup olan komutanın eşi veya eşlerini, ondan boşattığı ve hatta intikam alma amacıyla onlarla evlendikleri de olmuştur. Örneğin, Humeyd bnt. en-Nu'man b. Beşir, ilk önceleri Muhtar b. Ebî Ubeyd es-Sekafi ile evli idi. Mus'ab b. Zübeyr, Muhtar ile giriştiği mücadeleden galip çıkıp Muhtar'ı öldürünce karısı Humeyde'yi kendisine aldı<sup>24</sup>. Yine aynı şekilde halife Velid b. Abdülmelik, Hâricî liderlerden Katarî b. Füc'a'nın karısını esir olarak ele geçirdikten sonra onunla evlendi<sup>25</sup>. Ancak burada şunu belirtmek gerekir ki, bu tür insânî ve İslâmî olmayan uygulamalar sadece Emevîlere mahsus olmayıp, bir Arap geleneğidir.

Bu dönemde hoş olmayan davranışlardan birisi de, evlenme teklifi götürülmüş birisine bir başkasının da evlilik teklifi götürmesidir. Mus'ab b. Zübeyr, Muhammed b. Mervan tarafından öldürülmesi sonucu eşi Aişe bnt. Talha ile Bişr b. Mervan evlenmek istedi ve hatta kendisine nikahladı. Şam'dan Kufe'ye geldiğinde, Aişe'nin Bişr ile evleneceğini haber alan Ömer b. Ubeydullah, hemen cariyesini Aişe'ye gönderdi ve cariyesine "Aişe'ye selamımı ve benim Bişr'den kendisine daha layık olduğumu söyle. Eğer benimle evlenirse ben onun için evini malla dolduracağımı hatırlat" dedi. Sonuçta tekliflerin cazibesine dayanamayan güzel kadın Aişe, Ömer ile evlendi. Ömer, onun için genişlikleri dört zir'a olan yedi yatak döşetti ve gece olunca zifafa girdi<sup>26</sup>. Ömer de Aişe'ye tıpkı Mus'ab'ın verdiği gibi 500.000 dirhem mehir, bir o kadar da hediye verdi<sup>27</sup>.

### **b-Mehir**

Evlenme esnasında erkek kadına mehir adıyla belirli bir para veya mal öder, ya da ödeme borcu altına girer. İsim olarak mehir, İslam öncesi Arap toplumunda aynen vardı. İslam hukukunda mehir, evlenecek kadının ailesine değil, bizzat kendisine verilir ve kadın diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarrufta bulunur. Ancak bunda da bir ölçü tutturmak gerekir. Evlenmeyi engelleyici ve zorlaştırıcı boyutlarda mehrin istenmesi, fertler ve aileler arasında sıkıntı doğuracaktır. İslam, evlenirken alacağı kadına mehir denilen bir meblağı

<sup>24</sup> *Eğâni*, IX, 263-264.

<sup>25</sup> İbn Abdîrabbih, IV, 385.

<sup>26</sup> *Eğâni*, XI, 188.

<sup>27</sup> *Eğâni*, XI, 189.

şart koşmuş<sup>28</sup>, fakat bunun için belirli bir meblağ belirlememiştir. Önemli olan kadının razı olmasıdır<sup>29</sup>.

Daha yakın bir döneme kadar ve hatta şu an bile ülkemizde bazı bölgelerde yüksek miktarda başlık parası istenmesi, maddî durumu zayıf olan ailelerin, çocuklarını evlendirememelerine neden olmaktadır. Bazen mehrin tamamlanabilmesi için uzun süre evliliğin geciktirildiği de malumumuzdur. Halbuki bu engelin ortadan kaldırılması, hem dinin, hem de medenî çağın gereğidir. İşte bu olayın temelini, çok eskilere dayandığını görmekteyiz. Yaygın olmamakla birlikte Emevîlerde bulunan geleneklerden biri de, başlık parasıdır<sup>30</sup>.

Emevîler döneminde mehrin yüksek meblağlara ulaştığı bir gerçektir. Örneğin, Sükeyne bnt.Hüseyin'in, Mus'ab b. Zübeyr ile evlilik mehri bir milyon dirheme ulaşmıştır<sup>31</sup>. Yine Mus'ab'ın Aişe bnt. Talha ile olan evlilik mehri de, buna yaklaşık bir meblağdadır<sup>32</sup>. Ancak bu kadar yüksek meblağlara ulaşan mehirlere Abdullah b. Zübeyr ve Abdümelik b. Mervan karşı çıkarak tasvip etmemişlerdir<sup>33</sup>.

Erkek, eşine mehirini genelde düğünden önce verirdi. Mehirin belli bir meblağı yoktur. Herkes gücü nispetinde bir mehir bir mehir verirdi<sup>34</sup>. Mehrin miktarı, kızın asaletine ve güzelliğine göre değişiyordu. Değeri ise, ailesinden, kabilesinden, güzelliği ve ahlakı gibi meziyetlerinden kaynaklanıyordu. Eğer ailesi, itibar sahibi bir aile ise, mehri de ona göre artmaktadır. Sıradan bir aileden gelen kızların mehri ise, en çok bir deve idi. Isfahânî'nin belirttiğine göre el-Sâme el-Kureyşî, amcasının kızını istedi. Amcası ondan yüklü bir mehir talep etti. Yeğen amcasına itiraz ederek “onunla ben ancak bir deve karşılığında evleneceğim” dedi<sup>35</sup>. Yine Emevî şairlerinden Ferezdek, Hadrâe bnt. Zureyk ile 100 deve karşılığında evlendi. Bir başkası da 30 koyun karşılığında evlenmiştir<sup>36</sup>. Yukarıda belirttiğimiz mehir miktarı daha çok orta halli aileler için geçerlidir. Fakir aileden birisinin mehri ise, genellikle bir veya bir kaç keçi olmuştur.

### c-Boşama (Talak)

İslam dini, belirli şartlarla aile birliğinin bozulmasına izin vermiştir. Boşanma konusunda kabul edilen sistem, boşanmayı yozlaştıran Yahudi uygulamasıyla onu asla kabul etmeyen Hıristiyan tatbikatı arasında yer alan orta bir yol görünümündedir. Birbirleriyle uyuşmayan eşlerin en son başvuracakları çözüm şekli, boşanmadır. Bundan önce uyuşmazlığın eşler arasında çözülmesi, bu mümkün olmazsa iki tarafın ailelerinden seçilecek birer hakeme havale

<sup>28</sup> Nisa, 4/4

<sup>29</sup> Rıza Savaş, “Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı” *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul, 1996, IV, 337.

<sup>30</sup> Söylemez, s. 307.

<sup>31</sup> *Eğâni*, XVI, 159.

<sup>32</sup> İbn Kesir'e göre Mus'ab'ın Aişe'ye verdiği mehrin miktarı, 100.000 dinardır. İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ahmed Ebu Hakim vd., Beyrut ty., VIII, 322.

<sup>33</sup> *Eğâni*, X, 56, XI, 186.

<sup>34</sup> Söylemez, s. 307.

<sup>35</sup> *Eğâni*, I, 64.

<sup>36</sup> el-Câhız, *Kitabü'l-Hayevân*, nşr Abdüsselam Harun, Kahire 1357, III, 441.

edilmesi<sup>37</sup> başvurulacak usullerdendir. Eğer bunlar fayda vermezse, son çare olarak boşanmaya izin verilmektedir. Yine de bu izinle birlikte boşanma, hoş görülmemiştir<sup>38</sup>. Özellikle sebepsiz boşanmalar, hiç bir şekilde iyi karşılanmamıştır. Çünkü boşanmanın eşler, çocuklar ve hatta toplum üzerinde olumsuz pek çok etkileri bulunmaktadır<sup>39</sup>. Fakat aile hayatı kötüleştiği takdirde, eşler arasında bir uzlaşma olmadığı zaman, hayat çekilmez olacağından dolayı, boşama devreye girmektedir. İslam, boşamaya izin vermektebirlikte bir takım şartlar da koymuştur.

İslam, kadını ya iyilikle tutmak, ya da güzelce salıvermeyi kabul ederek<sup>40</sup> İslam öncesi Arabistan'da yaşanan toplumsal kötülükleri değiştirmeyi amaçlamıştır. Cahiliye döneminde erkek, ne zaman isterse boşanabilirdi. Karısıyla ilişkileri bozulunca ayrılıyor, kadın isteyince tekrar birleşiyorlardı. Bunun sınırı olmadığı için bir çok kez tekrar ediliyordu. Böylece kadının erkekle ne bir evlilik ilişkisi oluyordu, ne de bir başkasıyla evlenmesine müsaade ediliyordu<sup>41</sup>.

Emevîler döneminde bu sistemin çokça uygulandığını görmekteyiz. Hatta asil aileden olan kadınlar bile, boşanmaya başvurmuşlardır. Yezid b. Muaviye yukarıda da belirttiğimiz gibi, karısı Ümmü Miskîn Hafide'yi boşamış ve Ümmü Miskîn, boşandıktan sonra Abdullah b. Ziyâd ile evlenmiştir

Velid b. Yezid de karısı Sa'de'yi boşamış ve onun yerine Sa'de'nin kız kardeşi Selmâ ile evlenmek istemişti. Ancak kızın babası, Selmâ'yı Velid'e vermekten kaçınmıştı. Velid, bunun üzerine Sa'de'yi boşadığına pişman olmuş ve eski karısıyla yeniden bir olmak için evlenme teklifinde bulunmuş ise de, babası Sa'de'yi bir başkası ile evlendirmişti<sup>42</sup>. Burada da gördüğümüz gibi, genelde kadınların evlilikleri üzerinde günümüzde olduğu gibi babaların nüfuzu büyüktür. Belki Sa'de de eski kocasıyla evlenmek istemiş olabilir, ancak babasının buna izin vermediğini görmekteyiz. Burada önemli olan bu dönemde boşamaya bazen bu tür nedenlerden dolayı sıkça başvurulmuş olmasıdır.

İslam, kesinlikle iki kız kardeşi bir arada tutmayı yasaklamış, birinin mutlaka boşanmasını istemiştir<sup>43</sup>. Bu uygulamanın Emevîler döneminde de yürürlükte olduğunu söyleyebiliriz. En azından yaptığımız araştırmada iki kız kardeşin aynı anda bir arada bulunduğu bir evlilik örneğine rastlayamadık.

#### **d-Kadın-Erkek İlişkileri**

Emevîler döneminde kadın-erkek ilişkilerinde katı hükümlerin uygulanmadığını, birbirlerine karşı cilve bile yaptıklarını görmekteyiz. Aişe bnt. Talha, Ömer b. Ubeydullah'ın ölümü üzerine kendisine pek çok evlenme teklifleri gelmesine rağmen hiçbirini kabul etmedi. Bundan sonraki hayatını dul olarak sürdürdü. Halife Velid b. Abdülmelik Mekke'deyken, Aişe huzuruna girdi ve ondan beraberinde kendisini koruyacak insanlar göndermesini istedi. Velid de

<sup>37</sup> Nisa, 4/35

<sup>38</sup> Ebu Davud, "Talak", 3.

<sup>39</sup> Boşanmanın eşler ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri için bkz. Abdülkerim Bahadır, "Psiko-Sosyal Bir Vakıa Olarak Aile, *Mehir Dergisi*, Konya 1997, sayı:1, s. 13-115.

<sup>40</sup> Bakara, 2/228.

<sup>41</sup> Afzalur Rahman. II, 66; Köse, s. 11.

<sup>42</sup> *Eğânî*, VII, 33-35.

<sup>43</sup> Nisa, 23.

bunun üzerine 60 kişiden oluşan bir grup gönderdi. Urve b. Zübeyr, Aişe'yi gördüğünde ona "Ey 60 katırın sahibi Aişe! Her yıl böyle hac eder misin? diye bir şiir okudu. Aişe de ona "Evet, Ey Urveciğim!" dedi. Bundan cesaret alan Urve, Aişe ile evlenmek istedi, ancak Aişe bu teklife sıcak bakmadı. Bilindiği gibi Urve, Medine'nin yedi fakihinden birisi olup âlim idi<sup>44</sup>. Bu da göstermektedir ki, o dönemde bu tür davranışlar, hiç de yadırganacak davranışlar olarak değerlendirilmemektedir.

Emevîler döneminde kadınlar, günümüz sosyete kadınlarının yaptıkları gibi bir araya gelerek sohbet eder ve hatta şarkıcıları çağırarak eğlenirlerdi. Elbette toplantıya gelirken en güzel elbiselerini giyiyorlar ve bunu kendi aralarında iftihar vesilesi olarak değerlendiriyorlardı. Örneğin Aişe bnt. Talha, bir gün Kureyş'in ileri gelen kadınlarını çağırdı ve onlarla böylesi bir toplantı düzenledi. Şarkıcı Azzetü'l-Meylâ'yı da toplantıya çağırdı. Şarkıcı, onlara şarkılar okudu. Bu arada Mus'ab da beraberinde arkadaşları ile aralarında bir perde olduğu halde şarkıları dinliyordu<sup>45</sup>.

### e-Örtünme

Emevîler döneminde kadınların örtünmede pek aşırıya gitmediklerini, yüzlerini açık tuttıklarını müşahede etmekteyiz. Örneğin Aişe bnt. Talha, yüzünü hiçbir kimseye karşı örtmezdi. Bu hususta Mus'ab onu suçladı ve yüzünü kapatmasını istedi. Öyle zannediyoruz ki Mus'ab'ın bu isteği, dîni olmaktan öte kıskançlıktan dolaydır. Çünkü Aişe, o dönemin en güzel kadınlarından olup onunla evlenmek isteyen pek çok insan bulunmaktaydı. Aişe, kocası Mus'ab'ın bu suçlamasına karşılık "Şüphesiz Allah Teâlâ beni güzel yarattı. Ben de bu güzelliği insanların görmesini ve benim onlar üzerindeki üstünlüğümü tanımalarını istedim. Bu yüzden yüzümü kapatmadım. Allah'a yemin olsun ki, insanların bende zikrecekleri bir kusurum yoktur" diye karşılık verdi. Mus'ab, onunla bu konuda tartışmayı sürdürdü, ancak Aişe mücadeleden kolayca çekileceğe benzemiyordu. Sonuçta Mus'ab, "Siz Benû Teym'in kadınları, Allah'ın yaratıkları arasında en mücadeleciler ve kocaları yanında da itibar sahibi olanlarısınız" diyerek mücadeleden vazgeçmek zorunda kaldı<sup>46</sup>. Ancak verdiğimiz bu örnek geneli yansıtmadığı kanaatindeyiz. Fakat yine de, o dönemdeki değişime işaret etmesi açısından önemlidir.

### f-Kadının Şecaâtı

Emevîler döneminde bazı kadınların cesur ve şecaât sahibi olduklarını söyleyebiliriz. Şimdi aktaracağımız olay, bunun için en güzel örnektir: Haccâc, Mekke halkını teslim olmaya zorladığında İbn Zübeyr taraftarları ve hatta yakın akrabaları Haccâc'a katıldı. İbn Zübeyr az bir taraftarı ile kalmıştı. Sonuçta kurtuluş çaresi kalmadığını kesin olarak anlayınca, annesi Esmâ bnt. Ebî Bekir'in yanına girdi ve "Anneciğim! Halk, hatta çocuklarım ve ailem beni terkettiler, yanımda çok az insan kaldı. Onlar da ancak kısa bir süre sabredebilirler. Karşıdakiler ise, bana dünyada istediğimi verecekler. Bu konuda sen ne dersin?" dedi. Annesi "Sen kendini daha iyi bilirsin, eğer doğru yolda olduğundan ve o yola çağırdığından eminsen devam et. Bu yolda

<sup>44</sup> *Eğâni*, XI, 193.

<sup>45</sup> *Eğâni*, XI, 187-188.

<sup>46</sup> İbn Kesir, IX, 314.



arkadaşların öldürüldü. Boynunu, onunla oynayacak olan Emevî gençlerine teslim etme. Eğer sadece dünyayı istiyorsan, sen ne kötü bir kulmuşsun ki, hem kendini hem de seninle beraber ölen arkadaşlarını helak ettin. Eğer ben hak üzere idim, ancak taraftarlarıma zayıflık ve usanç gelince perişan oldum, diyecek olursan, bu da ne hür olanların ne de dindarların işi değildir. Dünyada ne kadar daha kalacaksın? Ölüm daha iyidir” diyerek oğlunu hem korkaklıkla suçladı hem de onu cesaretlendirdi. Bunun üzerine İbn Zübeyr: "Anneciğim! Şamlılar, beni öldürürlerse işkence etmelerinden ve cesedimi asmalarından korkarım" dedi. Annesi ise "Oğulcuğum! Koyun kesildikten sonra, derisinin yüzülmesinden acı duymaz. Sen azimden dönme ve Allah'ın yardımına sığın" dedi. Bu cevabı alan İbn Zübeyr, cesaretlendi ve Haccâc ile ölünceye kadar savaştı<sup>47</sup>.

Yine aynı şekilde Haccâc'a karşı uzun süre mücadele veren Hâricî lider Şebîb b. Yezid'in karısı Ğazâle de, bu dönemin cesur ve şecaât sahibi kadınlarından. Ğazâle, beraberindekilerle birlikte Kufe'yi ele geçirdi. Abdülmelik b. Mervan, onun üzerine Şamlılardan oluşan büyük bir orduyu Süfyân b. el-Ebred el-Kelbî komutasında gönderdi. Ğazâle, kocası Şebîb ile birlikte Emevî ordusuna karşı koydu ve sonuçta öldürüldü<sup>48</sup>.

Emevîler dönemi, meşhur kadınlarından birisi de, halife Velid b. Abdülmelik'in eşi Ümmü'l-Benîn'dir. Fesahatı, belağatı, zekası, kuvvetli ikna gücü ve ileri görüşlülüğüyle şöhret bulmuştu. Velid'in sarayında önemli bir konuma sahipti. O kadar ki, halife, bazı önemli işlerinde kendisiyle istişare ederdi<sup>49</sup>.

#### **g- Çok Evlilik (Teaddüdü Zevcaat)**

İlk zamanlardan bu yana, çok evlilik insan toplumunun yaygın bir kurumu ve tarihte bilinen bütün medeniyetlerin parçasıdır<sup>50</sup>. Bu yüzden çok kadınla evlenme uygulamasının, Peygamber tarafından ortaya çıkarıldığını söylemek, târihî gerçekler açısından kabul edilemez. Aksine Hz. Peygamber çok kadınla evlenme adetini, çok eskiden beri uygulanan ve hem de hiç kimsenin itirazını çekmeden uygulanan bir adet olarak bulmuş ve bu adetten kendisi de faydalanmıştır. Yerleşik bu adeti birdenbire kaldırması mümkün olmayacağı için bir takım şartlarla tek evliliğe veya sınırlı evliliğe sevk etmiştir<sup>51</sup>.

Daha önce de belirtildiği gibi, cahiliye dönemi Araplarda çok evlilik yaygın bir durumdaydı. Fakat İslam, bunu dört kadın ile sınırladı. Kadınlar arasında adaleti şart koştu ve eşit muameleyi zorunlu kıldı. Bu şartlar yerine getirilmediği takdirde bir kadınla yetinmesini istedi<sup>52</sup>.

Emevî döneminde görünen o ki, çok evlilik yaygın bir hal almıştır. Çok evliliğe halifeler de dahil pek çok insan yönelmişlerdir. Buna sevkeden amillerin başında, a- dinin muvafakatı

<sup>47</sup> Ya'kûbî, *Târîh*, thk. Abdülemir Mehenna, Beyrut 1993, II, 185-186; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zeheb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire 1988, III, 120-121; İbn Abdîrabbih, IV, 379; H. İbrahim Hasan, *Siyâsî-Dînî-Kültürel-Sosyal- İslam Tarihi*, çev. İsmail Yiğit vd., İstanbul 1987, II, 273.

<sup>48</sup> Mes'ûdî, III, 146-147.

<sup>49</sup> H. İbrahim, II, 273.

<sup>50</sup> Ateş, s. 321.

<sup>51</sup> Çok evlilik konusunda geniş bilgi için bkz. Semra Ulaş, "İslam'da Çok Kadınla Evlilik", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1992, sayı:1, s. 52-63.

<sup>52</sup> Nisa, 4/3.

dörde kadar sınırladığı evlilik b- geniş fetih hareketleri, yabancı kadınların esir olarak ele geçirilmesini sağlamıştır. c-Yine fetihler sayesinde elde edilen haraç, ganimet vs.. gelirlerden dolayı sağlanan zenginlik ve d-bunların dışında kadınlarla eğlenme ve neslin çoğalması gibi sebepler gelmektedir.

Emevî halifelerinin çoğunluğu, çok evlilik yapmışlardır. Onlardan bir veya bir iki eşi ile yetinen halife oldukça azdır. Devletin kurucusu Muaviye'nin, pek çok eşi vardı. Muaviye'nin eşlerinden birisi olan Fâhite bnt. Kurzâ'nın, Muaviye üzerinde büyük bir nüfuzu söz konusu idi<sup>53</sup>. Muaviye, Fâhite'nin ölümünden sonra Fâhite'nin kızkardeşi Ketve b. Karaza ile evlendi<sup>54</sup>. Kıbrıs fethi esnasında onu da yanında götürdü<sup>55</sup>. Muaviye, ondan sonra Nâile bnt. Umâre el-Kelbî ile evlendi<sup>56</sup>.

Emevîler, bazen soylu aileden olan Bedevîlerin kızlarını tercih ediyorlardı. Muaviye'nin Kelb kabilesinden Meysûn bnt. Bahdal ile evliliği buna bir örnektir. Meysûn, oğlu Yezid'in annesidir. Bir Bedevî olan Meysûn, kısa bir süre de olsa kocası Muaviye'nin himayesinde sarayda kaldı. Ancak onun saray hayatı, bir bedevî olmasından olsa gerek sıkıntı ve şikayetler içinde geçti. Sarayda olduğu sürece Meysûn, hep bedevî çadırının özlemine çekti. Sıkıcı saray hayatından özgürlükler diyarı olarak gördüğü sahraya dönme arzusunu taşıdı<sup>57</sup>.

Muaviye'nin yerine iktidara geçen Yezid de, babasının yolunu takip etti ve bir kaç defa evlendi. Bunlardan birisi, Fâtıma bnt. Abdışşems'dir. Onunla evlilikten Muaviye ve Halid dünyaya geldi<sup>58</sup>. Yezid, Fâtıma'dan başka, Ümmü Miskîn Hafîde bnt. Ömer b. el-Hattâb ile evlendi. Muhtemelen onun bu evliliği, Medine ile yakınlık sağlamaya yönelikti. Yani bir anlamda siyâsî bir evlilikti. Ümmü Miskîn, Yezid'in kalbini kazanmayı başardı, ancak bu sefer de Yezid'in ilk eşi ile aralarının açılmasına neden oldu<sup>59</sup>. Yezid, ondan sonra da Ümmü Külsüm bnt. Abdillâh b. Âmir ile evlendi ve bu evlilikten Abdülaziz isminde bir oğlu dünyaya geldi<sup>60</sup>.

Abdülmelik b. Mervan da oldukça fazla kadınla evlendi. Abdülmelik üzerinde geniş bir hakimiyet kuran eşlerinden birisi, Âtike bnt. Yezid b. Muaviye'dir. Hatta bir defasında Atike, Abdülmelik'e kızdığında kapıyı kapatmış ve odasına girmesine müsaade etmemiştir. Bu durum Abdülmelik'e sıkıntı vermiş, adamlarından birisinden arabuluculuk yapmasını istemiştir. Sonuçta Âtike, Abdülmelik ile barıştırılmıştır<sup>61</sup>.

Velid b. Abdülmelik, dört güzel kadınla evlendi<sup>62</sup>. İbn Abdirabbih'e göre onlar: Lübâbe bnt. Abdullâh b. Abbas, Fâtıma bnt. Yezid b. Muaviye, Zeyneb bnt. Said b. el-Âs ve Ümmü

<sup>53</sup> İbn Abdirabbih, III, 281.

<sup>54</sup> İbn Sa'd, VIII, 7.

<sup>55</sup> İbn Kesir, VIII, 147.

<sup>56</sup> İbn Kesir, VIII, 147.

<sup>57</sup> Abdullâh Affî, *el-Mer'etü'l-Arabiyye fî Cahiliyetihâ ve İslâmihâ*, Kahire 1948, III, 177-178.

<sup>58</sup> *Eğâni*, VII, 178; İbn Kesir, VIII, 240.

<sup>59</sup> *Eğâni*, XVI, 88.

<sup>60</sup> İbn Kesir, VIII, 240.

<sup>61</sup> *Eğâni*, II, 139.

<sup>62</sup> İbn Kesir, Vâkidî'den rivayetle Velid'in, cariyelerinin dışında 63 kadın ile evlendiğini belirtmektedir. Ardından da buradaki Velid'den kastın, Velid b. Abdülmelik değil de, Velid b. Yezid olabileceğini aktarmaktadır. İbn Kesir, IX, 172. Doğrusu Velid b. Abdülmelik'in böylesi bir evlilik yaptığına dair başka kaynaklarda biz rastlayamadık.

Cahş bnt. Abdirrahman b. el-Hâris'dir. Velid, hepsini sofrasında toplar ve mümkün mertebe hepsini sevmeye çalışırdı<sup>63</sup>. Buradan anlaşıldığı üzere Velid'in eşleri arasında da bir uyum gözükmektedir.

Taberî'nin aktardığı bir rivayetten Süleyman b. Abdülmelik'in de çok evliliğe meyyal, kadınlara ve yemeğe pek düşkün olduğu sonucunu çıkarmaktayız. Taberî, "Yezid b. Abdülmelik, saraylar, atölyeler ve çiftlikler kurmakla meşgul oluyordu. Onun zamanynda insanlar karşılaştıklarında birbirlerine bu konulardan soruyorlardı. Ondan önce iktidarda bulunan Süleyman b. Abdülmelik, kadın ve yiyeceklere önem verirdi. Onun dönemindeki insanlar görüşüklerinde birbirlerine evlenme ve cariyeler konusunda görüşüp konuşuyorlardı. Ömer b. Abdülaziz başa geçtikten sonra ise, karşılaşan insanlar birbirlerine "Dün gece Allah için neler yaptın, ne kadar Kur'an ezberledin, bu ay nekar oruç tuttu... gibi dîni sorular soruyorlardı<sup>64</sup>

Emevî halifelerinden zühd ve takvasıyla tanıdığımız Ömer b. Abdülaziz de, çok evlenmeye meyilli ve istekli idi. Ömer, bir defasında eşi Fâtıma bnt. Abdülmelik'ten cariyelerinden birisini<sup>65</sup> çok sevdiğini, onu kendisine ya satmasını veya hediye etmesini istedi. Fakat Fâtıma, onun bu teklifini kıskançlıktan olsa gerek önce kabul etmedi. Ömer halife olunca eşi Fâtıma, kocasının çok sevdiği cariyeyi güzel bir şekilde süsledi ve giydirdi. Ardından kocasına giderek bu cariyesini kendisine hediye edeceğini söyledi. Bu sefer de Ömer : "Artık benim kadınlara ihtiyacım kalmadı, çünkü benim uğraşacağım pek çok iş var..." diyerek reddetti. Daha sonra Ömer, kadına özgürlüğünü geri iade etti ve ülkesine gönderdi<sup>66</sup>. Halife Ömer b. Abdülaziz'in bu yaklaşımını, maalesef başka halifelerde görememekteyiz. Özellikle kendisinden sonra Emevî iktidarına geçen, eğlence ve kadına olan düşkünlüğü ve çapkynlığıyla tanınan Yezid b. Abdülmelik, devlet işlerini aşığı olduğu cariyesi Habbâbe'ye havale edecek derecede duyarsızdı.

Son Emevî halifesi Mervan b. Muhammed'in de evlendiği eşleri hakkında bir bilgi verilirse de, birden fazla evlilik yaptığını düşünmekteyiz. Bunu da, Abbâsî komutan Âmir b. İsmail'in, Mervan'ı, Mısır'ın Bûsir köyünde öldürdükten sonra, eşlerini ve kızlarını Salih b. Ali'ye götürdüğü haberinden çıkarmaktayız<sup>67</sup>.

Sükeyne bnt. Hüseyin, döneminin kadınlarının efendisi ve hem ahlak hem de güzellik bakımından en güzeli idi. Güzelliği dillere destan olmuştu<sup>68</sup>. Sükeyne, ilk önce Araplarca revaçta olan amca çocuklarıyla evlenme adeti üzerine Abdullah b. Hasan b. Ali ile evlendi. Sonra Mus'ab b. Zübeyr ile, onun öldürülmesi üzerine Abdullah b. Osman ile evlendi. Ardından el-Esbağ b. Abdilaziz ile nişanlandı. Zifafa girmeden ondan ayrıldı ve Zeyd b. Amr ile

<sup>63</sup> İbn Abdırabbih, III, 283.

<sup>64</sup> Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl, Kahire 1993, VI, 497.

<sup>65</sup> Ömer b. Abdülaziz'in sevip evlenmek istediği cariyeye, Mağribli idi. Musa b. Nusayr, halife Velid b. Abdülmelik'e göndermiş, o da kız kardeşi Fâtıma'ya hibe etmişti. İbn Kesir, IX, 209.

<sup>66</sup> İbn Kesir, IX, 209.

<sup>67</sup> İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut 1965, V, 427-428; Şihâbüddîn en-Nuveyrî, *Nihayetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, thk. Muhammed Cabir vd, Kahire 1984, XXII, 49.

<sup>68</sup> P.Hitti, *Siyâsi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1995, I, 375.

nikahlandı. Halife Süleyman b. Abdülmelik'in Zeyd'den onu boşamasını istemesi üzerine Sükeyne, ondan ayrılmak zorunda kaldı<sup>69</sup>.

Aişe bnt. Talha da tıpkı Sükeyne gibi asil bir soydan gelmesinin yanında Araplar tarafından kadındaki mevcudiyeti son derece takdir edilen nadir bir güzellik, vakar ve yüksek bir ruh yapısı şeklinde üç vasıfla mücehhez idi. Onun hiç bir rica ve arzusu kolay kolay reddedilmezdi. Kendisi bir defasında hac vazifesi için Mekke'ye gelmişti. Hac vazifesini idare eden ve aynı zamanda Mekke'nin valisi durumunda olan şahıstan, Ka'be'nin etrafında usulüne göre tamamlanması gereken yedi defa tavaf etme vazifesini, kendisi tamamlayıncaya kadar cemaatin namazını tehir etmesini talep etti. Nazik ve kibar vali, bu ricayı kıramadı ve yerine getirdi. Fakat valinin bu davranışı, sonunda halife Abdülmelik tarafından görevinden alınmasına sebep oldu<sup>70</sup>.

Çok evlilikte bazen eşler arasında çekişmelerin olduğuna şahit olmaktadır. Bu, Rasulullah'ın eşleri arasında bile olmuştu. Bu yüzden bunu normal karşılamak gerekir. Kadın her yerde her zaman göstermese bile, kocasının diğer eşlerini kıskanır ve sorun çıkarır. Emevîler döneminde de bunu görmekteyiz. Örneğin, Mus'ab'ın eşlerinden Sükeyne bnt. Hüseyin ile Aişe bnt. Talha arasında bir çekişme çıkmıştı. Kaynakların belirttiğine göre Sükeyne ve Aişe, dönemin en güzel iki kadını idi<sup>71</sup>. Sükeyne, Aişe'ye "Ben senden daha güzelim" dedi. Aişe "Hayır, ben senden daha güzelim" deyince aralarında tartışma çıktı. İkisi, dönemin meşhur şairi ve şarkıcısı Ömer b. Ebî Rebîa'ya giderek aralarında hüküm vermesini istediler. Ömer "Ey Sükeyne! sen ondan daha alımlı, hoş ve tatlısın. Ey Aişe, sen de ondan daha güzelsin" diyerek aralarını yatıştırdı. Sükeyne, bu hüküm üzerine sevindi<sup>72</sup>.

Çok evliliklerde kadın, evli bulunduğu erkeği bazen önceki evlilik yapmış olduğu erkeklerle mukayese eder ve onları kızdırdı. Aişe bnt. Talha, kocalarında bu yöntemle en çok başvurulanlardan birisidir. Mus'ab'dan sonra evlendiği Ömer b. Ubeydullah'ı bu konuda kızdırdı. Bir defasında, Ömer sıcak ve tozlu bir havada eve geldi. Eşi Aişe'den yüzündeki teri ve toprağı temizlemesini istedi. Aişe, mendille yüzünü sildi ve toprağı temizledi. Ardından Ömer'i kızdırmak için de "Ben, Mus'ab'dan başkasında tozların yüzünde durduğu halde güzel görünen kimseyi görmedim" dedi. Ömer, bu söz karşısında kıskançlığından neredeyse öfkesinden ölecekti<sup>73</sup>.

Emevîler döneminde özellikle halifelerin yaptıkları evliliklerde bazen siyâsî amacın yattığını söyleyebiliriz. Örneğin Muaviye daha çok idarede Yemen kökenli Suriyelilerle ve Sakîf kabilesi ile işbirliği içerisindeydi. Suriye'de meskun ve büyük bir güce sahip olan Kelb kabilesinden Meysûn bnt. Bahdal el-Kelbî ile evliliği, buna en güzel örnektir<sup>74</sup>. Yine Yezid'in,

<sup>69</sup> *Eğânî*, XVI, 150-183; İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-A'yan*, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1969, II, 394.

<sup>70</sup> *Eğânî*, XI, 197; Hitti, I, 375.

<sup>71</sup> *Eğânî*, XVI, 159; İbn Kesir, VIII, 322.

<sup>72</sup> *Eğânî*, XVI, 159-160.

<sup>73</sup> *Eğânî*, XI, 192.

<sup>74</sup> İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Ankara 1990, s. 72.

yukarda da belirttiğimiz gibi Ümmü Miskîn Hafîde bnt. Ömer b. el-Hattâb ile evliliği de, Medine ile yakınlık sağlamaya yönelik, siyâsî bir evlilikti<sup>75</sup>

Bütün bunlardan ortaya çıkan şey, Emevîler döneminde erkeklerin çok evlilik yaptıkları ve bir veya iki kadın ile yapılan evliliğin az olduğudur.

### ğ-Cariyelik

Emevîler döneminde, fetihlerin sonucunda elde edilen cariyeler ile evlilik de yaygın idi. Cariye sahibi olan, isterse onunla evlenir, isterse satar, isterse bir başka şey karşılığında değişir idi. Ya da onu azat eder, mevlası olurdu. Cariye, çocuk doğurduğu zaman hürriyetine kavuşur ve “Ümmü Veled” olarak isimlendirilirdi. O kadın artık efendisi tarafından ne köle olarak satılabilir, ne de hediye edilebilirdi. Eski efendisinin ölümü üzerine de ümmü veled, doğrudan hür statüsüne geçerdi<sup>76</sup>. Yine de cariyeye, erkeğin meşru olarak yapmış olduğu dört evliliğin dışında tutulurdu. Cariyelerle evlenme, Emevîler döneminde o kadar yaygın bir hal aldı ki, son Emevî halifelerinden Yezid b. Velid b. Abdülmelik ve kardeşi İbrahim b. Velid ile Mervan b. Muhammed birer cariyeden dünyaya gelmişlerdir. Muaviye ise, diğer halifelerin aksine cariyelerle evlenmekten pek hoşlanmazdı<sup>77</sup>.

Emevî haliflerinden gönlünü cariyelere kaptıran ve onları en üst konumda tutan halife, hiç şüphesiz Yezid b. Abdülmelik'tir. Yezid, vaktinin çoğunu kendisini kaptırdığı Sellâme adındaki cariyesinin sevdasıyla geçiriyordu. Süheyl b. Abdurrahman'dan 3.000 dinara satın aldığı bu cariyeye tutkundu. Bu cariyeden sonra bir başka cariyeye olan Habbâbe'ye aşık oldu. Devlet işlerini valilere bırakarak Habbâbe ile Ürdün seyahatine çıktı. Bağların içinde oynarlarken bir üzüm tanesini Habbâbe'nin ağzına attı. Boğazına tıkanıp ölmesi sonucu Yezid, Habbâbe'siz hayata alışamadı. Kısa bir süre sonra o da öldü<sup>78</sup>.

Yezid b. Velid, yukarıda da belirttiğimiz gibi bir cariyeden doğmadır. Annesi, Şahferîd bnt. Fîrûz'dur<sup>79</sup>. Kuteybe b. Müslim, bu kadını esir olarak ele geçirdikten sonra Irak valisi Haccâc'a, Haccâc da onu halife Velid b. Abdülmelik'e göndermiş ve bundan Yezid doğmuştu<sup>80</sup>. Yezid bu hususta övünür ve “Ben Kısra'nın oğluyum, babam Mervan<sup>81</sup> ve Kayser, dedemin atası Hakan'dır”derdi<sup>82</sup>. İbrahim b. Velid de bir cariyeden doğdu. Annesinin ismi, Bedîre veya Büdeyre idi<sup>83</sup>. Eġânî, Abbas b. Velid'in annesinin de Rum asıllı bir cariyeye olduğunu

<sup>75</sup> Eġânî, XVI, 88.

<sup>76</sup> Hitti, I, 371.

<sup>77</sup> Müberred, s. 362.

<sup>78</sup> Yezid'in Sellâme ve Habbâbe ile olan aşkı konusunda geniş bilgi için bkz. Mes'ûdî, III, 307-310; Taberî, VII, 22-224; Eġânî, XV, 119-142, VIII, 347-365; Aycan, *İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı*, A.Ü.İ.F.D., Ayır Basım Ankara 1998, XXXVIII, 180 vd.

<sup>79</sup> İbn Kesir, X, 17-18. Annesi hakkında farklı yorumlar yapılmaktadır. Karamânî, isminin Tarîfe olduğunu belirtirken Ahmed b. Yusuf el-Karamânî, *Ahbârü'd-Düvel ve Asârü'l-Üvel*, thk. Ahmet Hatîf vd, Beyrut 1996, II, 54. Mes'ûdî, Sâriye bnt. Fîrûz olarak vermektedir. Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 239.

<sup>80</sup> İbn Kesir, X, 17-18.

<sup>81</sup> Dedesi Mervan b. el-Hakem'i kastetmektedir. Onun soyu, Yezid b. Velid b. Abdülmelik b. Mervan b. el-Hakem idi.

<sup>82</sup> İbn Kesir, X, 18; Mes'ûdî, III, 239.

<sup>83</sup> Karamânî, annesinin isminin Nimet olduğunu belirtirken Karamânî, II, 56ç, Ya'kûbî, Suâr olarak verir. Ya'kûbî, II, 267ç

belirtmektedir<sup>84</sup>. Cariyelerin emirleri dünyaya getirmeleri, az da olsa kendilerinin konumlarını yükseltmiştir.

Mervan'ın annesi bir cariyeye olup, aslen Kürt kökenlidir<sup>85</sup>. Muhammed b. Mervan b. el-Hakem, onunla İbrahim b. el-Eşter üzerine gönderilip, galip geldiğinde el-Eşter'in nikahında olan Lübâbe<sup>86</sup> isimli bu kadınla evlendi ve bu evlilikten Mervan doğdu<sup>87</sup>. Mervan'ın annesinin İbrahim'in nikahında olmasının dışında, Mus'ab b. Zübeyr'in ve Müslim b. Amr'ın nikahında olduğu da belirtilmektedir<sup>88</sup>.

Cariyelerle yapılan bu evlilik sonucunda, bazen evlenen erkekler, bir taraftan meşru eşlerinin ellerinde, diğer taraftan da cariyelerin ellerinde oyuncak haline gelmişlerdir. Bunun en güzel ve canlı örneği, hiç şüphesiz Yezid b. Abdülmelik'tir. Hakimiyeti elinde bulunduran halife, bazen cariyesi Habbâbe'nin nüfuzuna boyun eğmiştir Hatta kaynakların belirttiğine göre siyâsî alanda makam elde etmek isteyenler, Habbâbe kanalıyla bu yola ulaşmışlardır. Yezid, bazen de diğer cariyesi Sellâme'nin elinde bir kukla olmuştur<sup>89</sup>.

### **h-Çocuklar ve Erkek Çocukların Üstünlüğü:**

Emevîler döneminde çocuklar ailede önemli bir mevkiye sahiptiler. Özellikle erkek çocuklar, gelecekte kendilerinin halefleri sayılacakları için daha da önem arz etmektedir. Muaviye, oğlu Yezid'i geleceği açısından kendi gözetiminde tutuyor ve sıradan insanlardan uzaklaştırmaya çalışıyordu<sup>90</sup>. Yezid'i sarayda alıkoyuyor ve yakından takip ediyordu. Muaviye, bir gün Yezid'in yanında bir şarkıcının sesini duyduğunda yanına gitti. Yezid'in beraberinde

<sup>84</sup> *Eğâni*, V, 151.

<sup>85</sup> Taberî, VII, 311-312; İbn Kesir, X, 46; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut, Beyrut 1994, VI, 77; İbnü'l-Esir, V, 428; Muhammed Abdüllatif Abdüşşafi, *el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-Asri'l-Ümevî*, Kahire 1984, s. 208; M. Seyyid el-Vekil, *el-Ümeviyyûn Beyne's-Şark ve'l-Ğarb*, Beyrut 1995, s. 598. Faruk Ömer, *el-Halifetü'l-Mukâtil Mervan b. Muhammed*, Beyrut ty, s.17. Bazı kaynaklar, onun Kürt olduğunu belirtmekle birlikte Rum asıllı Mariye el-Bermâ olduğunu da ayrıca kaydetmektedirler. Ebü'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Abdülkâdir Atâ vd, Beyrut 1992, VII, 260. Ancak doğrusu, Medâini'nin belirttiği gibi Ahmed b. Yahya el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar, Beyrut 1996, IX, 217, Mervan'ın annesi, ne Arap'tır, ne de Rum'dur. O, Kürt asıllı bir cariyedir. Her ne kadar Faruk Ömer, Mervan'ın annesinin hür bir kadın olduğunu, eğer bunun aksi olsaydı Emevîlerin bu konuda onu hilafetten uzaklaştırabileceklerini belirtse de, bu görüşe katılmadığımızı belirtelim. Artık bu dönemde devletin başına geçecek insanların kimliğine bakmak yerine, güçlü olanın geçtiğini görmekteyiz. Kaldı ki, Mervan'dan önceki halife İbrahim ve Yezid b. Velid'in bir cariyeden doğduğu konusunda tam bir ittifak vardır.

<sup>86</sup> Mervan'ın annesi konusunda farklı isimler verilmektedir. Lübâbe'nin yanında Habbâb Zurbâ, İbn Abdirabbih, IV, 425ç, Rayya ve Tarûhe Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 247 olduğu da belirtilir. Ancak kaynakların çoğunluğu isminin Lübabe olduğunu belirtmektedirler. bkz. İbnü'l-Esir, V, 428; İbn Kesir, X, 47; Ahmed Ulebî, mine'l-Ümeviyyîn ile'l-Abbâsîyyîn, *Ezvâun Cedîdetün alâ Hâzihi'l-Merhaleti'l-İntikaliyye*, *el-Bâhis*, .sayı:15, Beyrut 1981, s. 122.

<sup>87</sup> Taberî, VII, 311-312; İbn Kesir, X, 46; Zehebî, *Siyer*, VI, 77; İbnü'l-Esir, V, 428; Abdü'sşafi, s. 208; M. Seyyid Vekil, s. 598. Faruk Ömer, *el-Halifetü'l-Mukâtil*, s.17. Mes'ûdî, Mervan'ın annesinin daha Muhammed b. Mervan'ın nikahına girmeden önce İbrahim el-Eşter tarafından hamile kaldığını ve Muhammed'in yatağında Mervan'y doğurduğunu, hatta bu yüzden Emevîlerin, saltanatın bir cariyeye çocuğunun eline geçmesinden dolayı Mervan'ın hilafete geçmesini istemediklerini belirtir. Bkz. *Mes'ûdî, et-Tenbih ve'l-İşraf*, nşr, De Goeje, Leiden 1894, s. 325. Ancak böylesi bir iddia, onun babasının Muhammed değil de, İbrahim el-Eşter olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat Mes'ûdî'nin dışında hiç bir kaynak böyle bir haberi vermemektedir. Ayrıca Mes'ûdî, bu haberi senedsiz olarak "denilir ki" diye aktarmaktadır.

<sup>88</sup> Belâzürî, IX, 217; Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 247; İbn Abdirabbih, IV, 425.

<sup>89</sup> Yusuf el-şş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dimaşk 1985, s. 281.

<sup>90</sup> *Eğâni*, VII, 188.

Abdullah b. Ca'fer bulunuyordu. Abdullah b. Ca'fer de tıpkı Yezid gibi oyuna, eğlenceye ve şarkı dinlemeye düşküdü. Hatta Hasan-ı Basrî, onu bu zaaflarından dolayı eleştiriyordu<sup>91</sup>. Yezid, babasının kendisini gözetlediğini hissedince uyuyormuş gibi yaptı. Muaviye, oğluna: “Ne oldu sana oğlum, neyin var!” dedi. Yezid: “Başım ağrıdı da bu şarkının sakinleştireceğini ümit ettim” diye karşılık verdi. Muaviye, bu cevaba gülümsedi<sup>92</sup>.

Babaları halife olan cariyeye çocukları, insanlardan uzak yaşıyorlardı. Şairler, halifeden korktukları için onları zikretmeye cesaret edemiyorlardı. Emevîlerin asil aileleri sosyete, kızlarını mümkün mertebe anneleri Arap olmayanlarla evlendirmekten kaçınıyorlardı. Aynı şekilde halifeler, cariyeden olma çocuklarını kendilerine halef olarak bırakmıyorlardı<sup>93</sup>. Ancak Emevîler, bu temel ilkeye daha fazla tutunamadılar. Emevî Devleti'nin sonlarına doğru cariyeye çocukları halife bile oldular ve halktan bey'at aldılar. Bu bağlamda cariyeye çocuğu olup ta Emevî tahtına geçen ilk halife, yukarıda belirttiğimiz gibi Yezid b. Velid'dir.

Emevîler, cariyeye çocuklarını veliaht tayin etmeyi yasaklamışlardı. Bu yasaklama, daha çok onları hafife almaktan kaynaklanmıyordu. Onlar, cariyeye çocuklarının elleriyle devletlerinin yok olacağını düşünüyorlardı. Yani bir anlamda onlara güvenmiyorlardı. Yezid b. Velid iktidara gelince 126/743-744 bu makamda sadece 6 ay kadar kalabildi<sup>94</sup>. Yine bir cariyeden olan İbrahim b. Velid'i kendisinden sonra iktidara geçmesi için veliaht tayin etti<sup>95</sup>. Ancak ne var ki İbrahim, iki ay kadar<sup>96</sup> süren iktidarı süresince hiç bir zaman halife olma özelliğini kendisinde bulamadı<sup>97</sup>. Çünkü kendileri gibi yine bir cariyeden olan Mervan b. Muhammed, daha Yezid b. Velid dönemindeyken ona karşı harekete geçmiş ve Velid b. Yezid'in öldürülmesini bahane ederek tıpkı Muaviye'nin Hz. Ali'ye karşı Osman'ın intikamını siyâsî amaçlı kullandığı gibi, Velid'in öldürülmesini kullanarak kendisini iktidara taşımıştır.

Emevîlerde erkek çocuklarının kız çocuklarına tercihi, ya da onların kız çocuklarından üstün görülmesi söz konusu idi. Belirtildiğine göre Haccâc, bir gün İbnü'l-Ğariyye'ye: “Kadınların hangisi daha hayırlıdır” diye sordu. İbnü'l-Ğariyye: “Karnında erkek çocuğu bulunduran ve çok doğuran kadın” yanıtını verdi. Haccâc bu sefer de “Kadınların en şerlisi hangisidir” diye sorunca İbnü'l-Ğariyye “karnında cariyeye taşıyandır” diye cevapladı. Haccâc bu sefer de “daha çok hangi kadından hoşlanırsın?” diye sordu. İbnü'l-Ğariyye “kendisi güzel, uzun boylu ve etine dolgun kadından hoşlanırım” diye cevap verdi. Haccâc'ın “hangi kadından hoşlanmazsın?” sorusuna da “boyu kısa ve şerli kadınlardan” diye yanıtladı<sup>98</sup>. Sanırım buradaki cariyeden maksat, kız çocuğu olsa gerektir. Muhtemelen bu da, onların düşman eline geçmesi halinde cariyeye olacakları için bu şekilde küçümsenmiş ve böyle lakaplandırılmış olabilir. İbnü'l-

<sup>91</sup> İbn Kesir, IX, 36.

<sup>92</sup> *Eğâni*, VII, 104.

<sup>93</sup> İbn Abdirabbih, III, 297.

<sup>94</sup> Ebû Hanîfa Ahmed b. Davud ed-Dineverî, *el-Ahbâru't-Tivâl*, thk. Abdülmünim Âmir vd, Kahire 1911, s. 350; İbnü'l-Esir, V, 310; el-Işş, s. 304; Abdüşşafi, s. 206.

<sup>95</sup> el-Belâzürî, IX, 189; İbnü'l-Esir, V, 252, 311; Nebih Âkil, *Târîhu Hilâfeti Benî Ümeyye*, Dımaşk 1975, s. 350-351.

<sup>96</sup> Taberî, VII, 299; İbnü'l-Esir, V, 311.

<sup>97</sup> Taberî, VII, 299; İbnü'l-Esir, V, 311; İbnü'l-Cevzî, VII, 253.

<sup>98</sup> Mes'udi, *Mürûc*, III, 181-182.

Ėariyye'nin verdiği bu cevaplar bize, Emevî halkının kadını nasıl değerlendirdiği konusunda ip ucu vermektedir. Halbuki Asr-ı Saadet döneminde evlilik yapılacak kadınlarda güzellik gibi maddî unsurların aranması istenirken, tercih sebebi olarak dînî yönünün ağır bastığını bilmekteyiz. Bu dönemde ise, evlilikte tercih sebebi, tamamen maddîdir. Yani zengin olsun, güzel olsun, biraz da cilveli olsun yeterlidir.

Bu uygulama, yani erkek çocuklarını kız çocuklarından üstün görme, cahiliye döneminden itibaren varolan ve veraset yoluyla Emevîlere de geçen bir uygulamadır. Cahiliye Araplarının kız çocuklarını öldürme sebeplerinden birisi de budur. Yani onlar kız çocuğundan dolayı bir damada sahip olmayı zillet kabul ediyorlardı. Eğer kızları bir savaş sırasında yakalanırsa cariyeye haline getirilirdi ki, bu da ayrı bir zilletti. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu yüzden kız çocuklarını öldürüyorlardı. Kısacası, erkek çocuklarının kız çocuklarına karşı üstün tutulmaları, erkek çocukların savaş, kabilecilik ve kazanç konusunda ki üstünlüklerinden kaynaklanmaktaydı. Emevîler döneminde bu nedenden dolayı kız çocuklarının öldürüldüklerini söyleyemeyiz. Ancak yine de kız çocuklarından endişe etmişler ve erkek çocukları tercih etmişlerdir.

Bir defasında el-Ahnef, bir cariyeye ile müjdelendirildi. Yani ona bir kızının olduğu müjdesi verildi. Buradan da cariyeden kastın, kız çocuğunun olduğu anlaşılmaktadır. Ahnef, bu müjdeyi alınca ağladı. Ona neden ağladığı sorulunca: "Niye ağlamayayım ki o, bir kusurdur" diye karşılık verdi<sup>99</sup>. Tıpkı cahiliyede olduğu gibi. Bilindiği gibi o dönemde kız çocuğunun doğumu bir utanç olarak kabul ediliyor ve baba böylesi haberler yüzünden sıkıntı duyuyordu. Kur'an-ı Kerim, babanın bu türden haberleri duyduğundaki hislerini şöyle tasvir etmektedir: "Aralarından birine bir kız olduğu müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı halkından gizlenir. şimdi ne yapsın, onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün! Bak ne kötü hüküm veriyorlar"<sup>100</sup>. Yine bir başka ayette ise, "Rahman olan Allah'a isnad ettikleri kız evlat kendilerinden birine müjdelendiği zaman, onun yüzü simsiyah kesilir, öfkesinden yutkunup durur"<sup>101</sup>.

Bu tür haberlere şaşmamak gerekir. Çünkü yirmi birinci yüzyıla girdiğimiz şu dönemde bile hâlâ sadece geri kalmış ülkelerde değil, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde dahi erkek çocukların kız çocuklarına tercih edilmesi, bir vâkıdır. Kısa bir dönem önce ülkemizde kız çocuklarının okumak gibi temel hakları, çoğu muhafazakar aileler tarafından yanlış dînî endişelerden<sup>102</sup> dolayı alınmış ve hâlâ da alınmaktadır. Kız çocuklarımızın okullara gitmeleri, daha yenidir. Bu tür toplumlarda dünyaya gelen kız çocuklarına belli bir yaşa geldiğinde başkasının malı olabilecek bir meta' gözüyle bakılıyordu. Onlar için önemli olan şey, kocalarına karşı iyi bir hizmetçilik yapmak, yapacağı işlerde kusur etmemektir.

Bütün bunlara rağmen Emevîler döneminde kız çocuklarından hoşlanan ve onlara değer veren halifeler de bulunmaktaydı. Bunu genelleştirdiğimizde halktan da kız çocuklarına saygı

<sup>99</sup> Beyhakî, *el-Mehâsin ve'l-Müsâvî*, Kahire 1902, II, 203.

<sup>100</sup> Nahl 16/58-59.

<sup>101</sup> Zuhruf, 43/17.

<sup>102</sup> Cihan Aktaş, "Kadının Toplumsallaşması ve Fitne", *İslâmî Araştırmalar*, Ankara 1991, sayı: 4, s. 256-257.



duyan, onları tıpkı erkek çocukları gibi seven insanların olmaması kaçınılmazdır. Örneğin Muaviye'nin kızlarına karşı çok şefkatli olduğu ve onları sevdiği belirtilmektedir. Belirtildiğine göre Abdullah b. Zübeyr, bir gün Muaviye'nin yanına girdiğinde kızlarının, göğsünün üzerinde yuvarlanıp oynadıklarını görür. İbn Zübeyr: “Onları kendinden uzaklaştır, ey Mü'minlerin emiri! Çünkü onlar, düşmanlara yakındırlar” dedi. Muaviye, “Merhaba İbn Zübeyr! Onlar gibi hastalandığında sana bakacak kimse yoktur..” dedi. İbn Zübeyr, Muaviye'nin yaklaşımına şaşırdı<sup>103</sup>.

### **Sonuç**

Sonuç olarak Emevîler döneminde kadın, yavaş yavaş Asr-ı Saadet ve Hulefâ-i Râsîdîn dönemindeki konumundan uzaklaşıp, cahiliyeye geri dönüş göstermektedir. Tıpkı cahiliyede olduğu gibi kadın, yine iki sınıfı teşkil etmektedir. Bunlardan birincisi hürler, diğeri de cariyelerdir. Cariyelerin konumunda pek fazla bir değişme gözükmemektedir. Arapların gözünde cariyeye, kendisinden farklı şekillerde yararlanan bir maldır. Hür kadınlar arasında da yine toplumun tabakalaşmasından dolayı bir ayrımın olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle aristokrat kesimdeki kadınların konumlarını koruduklarını, devletin üst makamında olmanın avantajından istifade ettiklerini, bu bağlamda lüks bir yaşantı sürdürdüklerini müşahede etmekteyiz. Toplumun alt tabakasını oluşturan kesimin kadınları ise, bu lüks yaşamdan uzak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bu dönemde ilk başlarda cariyelerden olan halifenin çocukları, iktidara ortak edilmezlerken, son dönemlerde belki de buna bir aksülamel olarak iktidarı ele geçirmişlerdir. Ne var ki, devletleri kendi iç çekişmelerinden dolayı uzun sürmemiş, tarihe karışmıştır.

Emevî döneminden itibaren özgüvenlerini yitiren müslüman liderler, aşırı tutuculuğa saplanarak veya baskıya başvurarak konumlarını korumaya çalıştılar. Vahiy ile aklın birbirine yabancılaştırıldığı, düşüncenin eylemden ayrıldığı, yönetimin Kur'an ve sahih sünnete uygun olarak değil de, devletin çıkarlarına göre düzenlendiği bir tarihi seyre girildi. Çevresi menfaat peşinde koşan insanlarla dolu yöneticilerle, ahlak ve davranış bakımından cahiliye dönemini hatırlatan bir hayat meydana geldi. Siyâsî otoriteyi kınayan ve eleştiren kimseler, ağır baskılara hatta ölümlere maruz kalırlarken, bazıları da baskılardan kurtulmak için gerçeğin özü yerine biçimsel olanı savunma yoluna gittiler. Bu dönemde liderlerin de zaafiyetinden faydalananlar, kadını özellikle cariyeleri ve şarkıcıları ön plana çıkardılar. Bunların misyonu, devletin üst kesimleri tarafından kabul gördü. Bu dönemde kadın, hurafelerin belirlediği gibi yeniden cahiliyenin karanlıklarında tanımlanmak isteniyordu.

---

<sup>103</sup> Beyhakî, II, 199.